

in het overwinteringsgebied Holland in het algemeen zo moeilijk is te benaderen. Zullen de Zweden de Kramsvogel schuw noemen?

Tenslotte willen wij de nadruk leggen op het feit, dat al onze waarnemingen gedaan zijn in een periode, dat de Waterral doortrekker of overwinteraar is. Zoals eerder werd vermeld, komt de Waterral in het gebied van de Oude Maas en op Schouwen niet broedend voor, zodat wij niet in

de gelegenheid waren het gedrag in de wintertijd te vergelijken met dat van de vogel gedurende de broedtijd. Dat neemt toch niet weg, dat wij graag willen voorstellen het begrip „schuwe vogel” in het algemeen nog eens ernstig op zijn juiste waarde te toetsen. Wat de Waterral betreft, menen wij de kwalificatie schuw te moeten bestrijden, indien deze ook betrekking heeft op het gedrag van de vogel in de wintertijd.

Litteratuur:

- Mennema, J. 1962a. Het onderzoek aan de Oude Maas. Raad voor de Lichamelijke Opvoeding, R'dam.
 Mennema, J. 1962b. De waterral. Binding 5e jg. no. 11, Rotterdam.
 Peterson, R. T. e.a. / Kist, J. 1960. Vogelgids. Elsevier, Amsterdam.
 Vogelwacht Schouwen 1958. Schouwse Vogellijst.
 Voous, K. H. 1960. Atlas van de Europese Vogels. Elsevier, Amsterdam.
 Witherby, H. F. 1924. A Practical Handbook of British Birds. Witherby, London.

Nieuwe vondsten van zeldzame veenmossen in Nederland

E. E. VAN DER VOO.
 (R.I.V.O.N.)

In 1958 ontdekte Drs. P. Glas (toentertijd teamleider bij het vergelijkend botanisch onderzoek van voedselarme waterplassen door de Stichting tot Onderzoek van Levensgemeenschappen) een voor Nederland nieuwe veenmossoort: *Sphagnum dusenii* Jensen (4). Deze boreaal-montane soort werd in een levende hoogveenvegetatie in de Besthmermeertjes bij Ommen gevonden. In augustus 1959 trof ik tijdens een gezamenlijk bezoek van het S.O.L.-team aan het Mosterdveen (gem. Ermelo), in een slenk op een van de venoeveren eveneens *S. dusenii* (fig. 1) aan (7). Aangezien in laatstgenoemd veen, evenals in

de Besthmermeertjes, *Scheuchzeria* (*Sch. palustris*) voorkomt, verschaft de vondst van *S. dusenii* een bevestiging voor het door Barkman en Glas gestelde, dat de oecologie van deze veenmossoort met die van *Scheuchzeria palustris* overeenkomt. Daarna vonden Dr. J. J. Barkman en ik *S. dusenii* op vele plaatsen in Drente, waarop in een afzonderlijke publikatie t.z.t. wordt teruggekomen, als het oecologisch onderzoek is voltooid.

Een andere, zeer zeldzame veenmossoort werd door Drs. H. C. J. Verhoeven tijdens zijn onderzoekingen voor de S.O.L. in juni 1959 in „de Kijl” (gem. Westerbork) ge-

Fig. 1.
Scheuchzeria-plas
in het Mosterdveen.
Foto E. E. van der
Voo, 1961.

vonden. Zij werd door Barkman gedetermineerd als *S. girgensohnii* Russ. var. *robustum* Warnst. Deze montane soort, die in habitus veel op *S. fimbriatum* gelijk, werd destijds door Jansen & Wachter verzameld in het Soesterveen (13), terwijl door mevrouw Nannenga-Bremekamp in 1959 een groeiplaats werd vermeld van het Heelsumse beekdal (10). Verhoeven trof de soort aan tussen Waternavel (*Hydrocotyle vulgaris*) en Kruipend struisgras (*Agrostis canina*) in een greppel tussen een veenplas en een aangrenzende weide (11).

Na een excursie in R.I.V.O.N.-verband naar het natuurmonument Fochteloërveen op de Fries-Drentse grens op 11 augustus 1959 werden door mij in een monster van *Sphagnum papillosum* enkele exemplaren van een heidehoning-bruinkleurige veenmossoort aangetroffen. Deze bleek *Sphagnum pulchrum* (Lindb.) Warnst. te zijn (8). Helaas kon later ondanks nasporin-

gen in samenwerking met collega-speurders de soort op deze vindplaats en in de omgeving daarvan niet worden teruggevonden. Met des te meer vreugde werd in het afgelopen najaar van Barkman bericht ontvangen, dat hij in vele veentjes in Drente en ook in het hoogveen Meerstalblok bij Zwartemeer deze noord-atlantische veenmossoort (5) had aangetroffen (fig. 2). Tot dusver waren er in Nederland twee vindplaatsen van *S. pulchrum* van oudere datum bekend, namelijk Haren en Liesel, aldaar respectievelijk door Stratingh en Van der Sande Lacoste verzameld (13). Habitus en gedrag van deze soort worden nu nader bestudeerd.

Tijdens het veertiendaags verblijf van het R.I.V.O.N. in het Peelgebied in de eerste helft van september 1962 werd op de laatste dag, sterker nog, gedurende de laatste minuten die ons restten, door Drs. P. J. Schroevers en mij uit een tweetal hoogveenputten (zg. boerenkuilen) een veen-

mossoort verzameld, die in habitus aan een forse *S. recurvum* deed denken. Dit bleek *Sphagnum riparium* Angstr. te zijn, een noordelijke soort, die volgens Beyerinck (5) ook in Midden-Europa voorkomt, maar in de laagvlakte zeldzamer is dan in het middelgebergte. Meyer trof deze soort voor het eerst in Nederland aan (9). Bij het determineren van mossenmateriaal, in 1946 verzameld van een hellingveentje bij de Roode Beek in Brunssum (L.) kwam deze soort namelijk te voorschijn. Helaas werd *S. riparium* tijdens de voorjaarsexcursie 1961 van de Bryologische Werkgroep van de K.N.N.V. daar niet teruggevonden (1). In de Mariapeel werd zij tijdens een herhaald bezoek in november 1962 in nog andere hoogveenputten aangetroffen. In een put waarin een meter diep water stond, vertoonde *S. riparium* zich in optima forma. Het donkergroene, kleine ronde „kopje” werd als het ware gedragen door de glanzend geelgroene, forse, vijf-stralige naar beneden gebogen takblad-bundeltjes bij de stengel-

Fig. 2. *Sphagnum pulchrum*. Foto J. J. Barkman, 1962.

top, zoals het lichaam van een spin door de poten gedragen wordt. Ook op deze vondst wordt in een afzonderlijke publicatie teruggekomen.

Reeds eerder werd een bijzondere vondst van mevrouw Dra. A. J. Quené-Boterenbrood vermeld. Zij ontdekte in 1954 in de moslaag van een gezelschap van het Caricetum lasiocarpae oligomesotrophicum van de Oude-Maasmeander „de Vilt” bij Beugen (L.) een derde groeiplaats voor Nederland van *Sphagnum platyphyllum* Warnstorf (6). De eerste vondst was van Beyerinck (5) in „de Holten” (gem. Diever) op 20.6.1932, de tweede vondst was van Barkman (2), die de soort in het galigaan-moeras van het Winkelsven bij de Beerse (gem. Oisterwijk) aantrof.

Uit deze voorlopige mededeling betreffende de vondsten van voor ons land nieuwe en zeldzame soorten kan niet worden afgeleid of deze zich in recente tijd hebben gevestigd of uitgebreid. Het ligt trouwens meer voor de hand aan te nemen, dat zij òf door het sporadisch voorkomen òf doordat zij vanwege het groene „zomerkleed” sprekend op andere soorten lijken, over het hoofd zijn gezien. Het tijdrovende microscopische determineerwerk blijkt intussen vruchten af te werpen. Dat dit om nog andere redenen van belang is zal uit de toekomstige publikaties betreffende *S. pulchrum* blijken.

Het vinden van spectaculaire veenmossoorten leidt er toe, dat aan bepaalde natuurgebieden een grotere betekenis moet worden toegekend. Niet alleen omdat er zonder meer een zeldzaam veenmos groeit, maar vooral omdat het plantje, dat speciale eisen stelt aan het milieu, een signaal is voor de aanwezigheid van een uitzonderlijke milieusituatie in het bepaalde terrein. Zeldzame soorten lichten ons dus waarschijnlijk nauwkeuriger in omtrent de

milieu-omstandigheden dan verwacht kan worden van meer algemeen voorkomende en oecologisch „grovere” (minder fijngevoelige) soorten.

Bovendien kan het zijn, dat soorten, zoals hierboven vermeld, zich in het grensgebied

van hun areaal afwijkend kunnen gedragen (12) en daardoor in verspreidingsoecologisch opzicht interessante gegevens verschaffen. Voor mossen is dit met vele voorbeelden aangetoond door Barkman (3).

Litteratuur:

1. Agsteribbe, E. & S. Groenhuyzen 1961. De voorjaarsexcursie naar Zuid-Limburg. Buxbaumia 15, 1/2.
2. Barkman, J. J. 1947. Bryologische zwerftochten door Nederland. I. Brabant. N.K.A. 54: 42-54.
3. Barkman, J. J. 1958. On the ecology of Cryptogamic epiphytes. Diss. Assen. 202 blz.
4. Barkman, J. J. & P. Glas 1959. Sphagnum dusenii, een nieuw veenmos voor Nederland. De Levende Natuur 62: 230-237.
5. Beyerinck, W. 1934. Sphagnum en Sphagnetum. Uitg. De Levende Natuur.
6. Donselaar, J. van, 1961. On the vegetation of former riverbeds in the Netherlands. Wentia V.: 63 (Table 23).
7. Glas, P., E. E. v. d. Voo, H. J. Verhoeven en C. A. Bastiaanssen 1959. Mosterdveen bij Nunspeet. Gestencild rapport S.O.L.
8. Leeuwen, C. G. & V. Westhoff 1959. Typologie en natuurwetenschappelijke betekenis van de hoogvenen in Nederland. Gestencild rapport R.I.V.O.N.
9. Meyer, W. 1949. Sphagnum riparium Angstr., een nieuwe indigeen. N.K.A. 56: 160-161.
10. Nannenga-Bremekamp, N. E. 1959. De mossen van het Heelsumse beekdal. Buxbaumia 13, 1/2: 39-49.
11. Verhoeven, H. C. J. 1959. De Kijl bij Westerbork. Gestencild rapport S.O.L.
12. Westhoff, V. 1958. Verspreidingsoecologisch onderzoek van zeldzame planten. De Levende Natuur 61: 193-202.
13. Wijk, R. van der, 1949. Het geslacht Sphagnum in Nederland. N.K.A. 56: 83-159.

Waarnemingen aan de mijnspin (*Atypus affinis* Eichw.)

J. KLEINHOUT.

Langs het westelijke fietspad van „de Hoge Veluwe” bevindt zich een lange stuifwal, begroeid met dennen en berken. Op één plaats is een grote krater, misschien in de oorlog door een bom veroorzaakt. De wanden zijn vrij steil en bovenaan begroeid met overhangende Struikheide. Dan volgt een onbegroeide, hellende strook zand, gevormd door het regenwater. Het midden van de kuil is vlak en begroeid met enkele berken. Op de overgang van de steile rand naar de vlakkere

helling vond ik een nestgang van *Atypus affinis*.

Dit is een grote, aan zijn forse, verticaal beweegbare voorkaken gemakkelijk kenbare spin met een heel merkwaardige levenswijze. Deze dieren graven een verticale gang van 20 of meer cm diep in de grond, tegen de wand waarvan zij een soort kous spinnen. Het uiteinde van deze spinselbuis is gesloten en steekt 2 tot 4 cm buiten de gang uit. Dit deel wordt, met behulp van de voorkaken, met zandkorrel-